

UN CÎNTEC AL LUI DIMITRIE CANTEMIR ÎN COLECȚIA LUI ANTON PANN*

Majoritatea cercetărilor muzicologice întreprinse la noi în ultimii ani îmbrățișează cu pre-dilecție, cînd este vorba de prima jumătate a secolului al XIX-lea, nașterea și dezvoltarea diferi-telor instituții muzicale, cum sînt: învățămîntul muzical, teatrul liric și cîntarea corală, lăsînd la o parte creația muzicală propriu-zisă. Aceasta se datorește, după cîte credem, părerii care domină în general cum că nu se poate vorbi la noi de o creație muzicală cultă decît după anul 1830. La aceasta a contribuit, desigur, necunoașterea creației de tip oriental care a existat în fostele Principate Danubiene, începînd cel puțin din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, și dăinuind pînă către anul 1840¹.

Trebuie să recunoaștem că această necunoaștere, care a dus la o situație destul de puțin îmbucurătoare, se datorește unor cauze obiective: cele mai multe documente muzicale care aparțin acestei perioade sînt în notație bizantină, iar textele sînt fie în limba greacă, fie în limba romînă dar scrise cu alfabetul chirilic sau grecesc. Așa fiind, se înțelege că nu s-a putut aborda cercetarea acestui material în trecutul mai apropiat, și nu se va putea aborda ușor nici în prezent, deoarece o asemenea muncă nu se poate duce într-un timp mai scurt la bun sfîrșit decît de oameni care să fie deopotrivă buni cunoscători ai notației bizantine și ai limbii grecești.

Premisele începerii studierii acestei perioade există totuși. Afîrmînd acest lucru, ne gîndim la cîteva publicații de la care se poate porni, urmînd, firește, ca pentru aprofundare să se cerceteze în mod serios materialul existent în manuscrise. Aceste publicații sînt:

1. — T. T. B u r a d a, *Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir domnitorul Moldovei* (Extras din Analele Academiei Romîne, Seria II — Tom XXXII. Memoriile Secțiunii literare. Libră-riile Socec și Comp... C. Sfetea și Librăria Națională, București, 1911).

2. — Fr. J. S u l z e r, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, das ist die Walachei, Moldau und Bessarabiens (Wien 1781, Bd. II, Tabula II).

3. — F r a n ç o i s R o u s c h i t z k i, *Musique orientale*. 42 chansons et danses Moldaves, Valaques, Grecs et Turcs, traduits, arrangés et dédiés à Son Excellence Monsieur de Kisseleff. . . (sic) [Iași, 1834]².

4. — Anton Pann, *Cîntece de lume*. Transcrise din psaltică în notația modernă, cu un studiu introductiv de Gh. Ciobanu (Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [București 1955]).

Toate aceste publicații conțin numeroase cîntece culte de tip oriental care— cu excepția, pro-babil, a unora dintre melodiile lui Dimitrie Cantemir — au circulat în Principate. Dintre acestea, unele melodii vor fi nu numai în stil oriental ci și de origine orientală; altele vor fi însă creații autohtone, scrise în stilul oriental care era la modă pe atunci. Ne bazăm presupunerea pe faptul că foarte multe dintre ele sînt culese de pe la lăutarii orășeni. Ori, acești lăutari vor fi cîntat și melodii aduse de pe la Constantinopol, dar trebuie să fi cîntat și creații autohtone, pentru că

* La baza prezentului studiu stă comunicarea cu același titlu pe care am ținut-o pe ziua de 16 decembrie 1955 la Subsecția de Artă a Academiei R.P.R.

¹ Excepție face creația populară care a fost și continuă să fie urmărită de G. Breazul — Vezi lucrările acestuia: *Patrium Carmen*, Contribuții la studiul muzicii romînești (Cap. «Culegerea melodiilor populare», p. 279 — 470). «Melos», Culegere de studii muzicale scoasă de G. Breazul. Scriul Românesc, Craiova [1941]; *Istoria muzicii romînești*. Tipografia și litografia învățămîntului, București, 1956, p. 75—100.

² Publicația rămasă mult timp necunoscută, se găsește în sfîrșit în posesia profesorului G. Breazul. Așteptăm publicarea ei, însoțită de un studiu special, așa cum promite într-un articol din *Muzica* (nr. 1—2/1956,41).

nu este de presupus că pentru poeziile lui Costache Conachi, care s-au împrăștiat prin lăutari peste tot, atât în Moldova cât și în Muntenia, s-ar fi adoptat numai melodii deja existente. Cine compunea aceste melodii? Poate și lăutarii, mai sigur însă unul ca Petrache Nănescu, despre care Ion Ghica spune că «compunea cîntecele lăutarilor din Scaune»³, și ca Anton Pann, de la care ne-au rămas sigur o serie de creații.

N-ar fi exclus ca și boierii din protipendadă să fi compus unele melodii, ca unii ce cunoșteau bine notația psaltică, destul de înrudită ca stil cu multe din cîntecele de lume care se cîntau pe atunci. Despre Iancu Văcărescu se spune, de exemplu, că-și compunea poeziile în «pline de foc și de dulceață petreceri»⁴. O asemenea ambianță nu exclude de loc crearea melodiei odată cu textul, ci dimpotrivă. Aceeași presupunere s-ar putea face despre Ienăchiță Văcărescu și poate chiar despre C. Conachi.

Am emis aici o serie de ipoteze pe care sperăm că materialul le va confirma pe măsură ce va fi aprofundat. Deocamdată, ne vom limita — așa cum am făcut și în numărul trecut — să prezentăm un singur cîntec din colecția mai sus amintită a lui Anton Pann, căutînd să-i determinăm circulația și originea. Este vorba de cîntecul *Vai ce ceas, ce zi, ce jale!* care se găsește la pag. 215⁵, și pe care-l reproducem în întregime.

VAI CE CEAS, CE ZI, CE JALE!...

După cel grecesc «Timigali simfora»⁶

Andante

³ I. Ghica, *Opere*, I. Clasicii romîni. Ed. de Stat pentru Lit. și Artă, Buc. 1956, 145.

⁴ O. Densușianu, *Literatura romînd modernă*. Ed. IV-a Cugetarea-Georgescu Delafras, București 1943, 431.

⁵ Menționăm că peste tot unde vorbim de cîntece ale lui Anton Pann, ne referim la colecția amintită mai sus, nu la publicațiile originale.

⁶ Timigali simfora = ti megali simfora = ce mare nenorocire.

© Refren

Vai a - mar, vai a -

mar, vai a mar

©

Ah! nu știu ce o

să fi e Tot cu a mar să -

©

pe - trec. Sînt și-ali ne că jîi în

lu me. Eu pre toți în - să-i

în - trec; Vai a - mar

vai a - mar, vai

© Andantino

a mar. Ce lo / vi re

rea a mar fii Ra nă fă ră

vin - de căn! Ah! și ce ca le

fă ră vre me! Ne-aș-tep - ta te în fim plări

(H) Allegretto

Sfră - lu - cea în - tr-a. Ța fa - ță ora
 ții. Gra - ții mul - te în - țe-rești. Drept a - ce - ia, și tu
 as - tăzi eu, Cu în - ge - ră

(I)

lo - cu - ești. Ah! ah! Frați iu - biți, Pri - e teni - de -
 riți Da-ți-mi, da-ți-mi vr-un mijloc Să-mi sting a -

(Cv)

cest foc; Ah! Ah!

(I) Allegro

Ah! a - mar, a - mar! La du -
 re - rea mea, leac Nu să - poa - te - n. veac Și strig în za - dar: Vai, a -

(H) Moderato

mar, a - mar! Deci dar as-tăzi... o-chi-n la-crămi În
 În - ne-cînd, să - țin - gu - esc Pe pier-du-ta mea să - pî - nă

(Hc)

Și - n - gro - pîn - do să pri - vesc

(B) Largo

Țin - gu - i - ți - v-a cum

toa te! Plin geți ră să

rit ș-a - pus! Vai, vai!

Pentru o mai ușoară comparare, redăm și textul separat:

1. *Vai ce ceas, ce zi, ce jale!*
Vai nădejdea mi-am răpus!
Ținguiți-v-acum toate,
Plîngeți răsărit și-apus!
Vai amar! Vai amar! vai amar!
2. *Ah! Nu știu ce o să fie*
Tot cu amar să petrec!
Sînt ș-alți necăjiți în lume,
Eu pe toți însă-i întrec.
Vai amar! vai amar! vai amar!
3. *Nu se vindecă o rană*
Ș-alte inima-mi coprind;
De-mi alină vr-o micșoară,
Alte mai cu foc s-aprind.
Vai amar! vai amar! vai amar!
4. *Nu nădăjduiam vre-odată*
Să mă calce acest foc,
Ca să pierz p-aceea-n care
Așteptam al meu noroc.
Vai amar! vai amar! vai amar!
5. *Ce lovire rea a morții!*
Rană fără vindecări!
Și ce cale fără vreme!
Neașteptate înîmplări!
6. *Ah! deschide-ți înc-odată*
Ochii tăi ce au apus,
Ca să vezi la ce-ntristare
Pierderea ta m-a adus!
Vai amar! vai amar! vai amar!
7. *Dar ce faci? O amar mie!*
De ce taci și nu-mi vorbești?
Iată nestatornicia
A vieții omenești.
Vai amar! Vai amar! Vai amar!
8. *O amărăciune-a morții!*
O durere și suspin!
O ce zi de țînguire!
O ce ceas de lacrimi plin!
9. *Strălucea într-a ta față*
Grații multe îngerești,
Drept aceea și tu astăzi
Cu îngerii locuiești.
10. *Ah! Ah! frații iubiți,*
Prieteni doriți!
Dați-mi vr-un mijloc
Să-mi sting acest foc.
Ah! Amar, amar!
11. *La durerea mea leac*
Nu se poate-n veac,
Și strig în zadar:
Vai amar, amar!
12. *Deci dar astăzi ochii-n lacrimi*
Încînd, să țînguiesc
Pe pierduta mea stăpîină
Și-ngropînd-o să privesc.
13. *Ținguiți-v-acum toate,*
Plîngeți răsărit și-apus.
Vai, vai!

Din cercetarea atentă a textului și a melodiei, se desprind cîteva constatări, și anume: 1) Poezia este creată sub influența anacreontică așa cum sînt mai toate cele de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea; 2) Ca metru, este alcătuită — exceptînd strofele 10 și 11 în care versurile sînt de cite cinci silabe, afară de unul singur care are șase silabe — din alternarea versurilor de 8 și 7 silabe. Această regularitate ne face să ne gîndim la versul « politic », vers mare de 15 silabe cu cezura după silaba a opta, frecvent întîlnit la greci; 3) Din punct de vedere melodic, te frapează de la început întinderea și forma cu totul neobișnuite în creația romînească. Nici chiar în colecția lui Anton Pann nu mai întîlnim o a doua melodie care să-i asemene cît de cît. Dacă însemnăm cu litere mari diferite frazele, melodice care se deosebesc între ele, păstrînd aceeași literă pentru frazele ce se reiau, găsim următoarea formă: ABCC DECC FG HHIC JHHB, care este, după cum se vede, destul de neregulată și de variată.

Toate aceste constatări fac pe oricine să-și pună întrebarea dacă nu cumva avem de-a face cu o creație de origine străină. Într-adevăr, așa este. Acest lucru ni-l declară clar însuși Anton Pann când spune că este « după cel grecesc, Timigali simfora ».

Un asemenea cântec se găsește publicat într-o *Pandora*, « culegere din cele mai noi și mai plăcute cîntece de lume », tipărită la Constantinopol în anul 1843 de către Theodoros Papa Parashos Phokeys. G. Breazul este primul care semnalează această publicație și reproduce în facsimil începutul cântecului⁷.

Pentru a ne da seama de înrudirea dintre cântecul lui Anton Pann și cel grecesc, dăm în întregime acest cântec, transpunîndu-l din notația psaltică în cea lineară.

(A)

Τι με - γα - λη συμ - φο - ρα

τι η - ρι - ρα — τι ει - δη - σις.

(B)

πρε - πι πια να με θρη - νη

και α' - να - το - λη και δυ - σις.

(C)

βαϊ βει - λον βαϊ βει - λον, βει - λον,

(C')

βαϊ βει - λον, βαϊ, βαι, βα - ι βει - λον

βαϊ βει - λον, βει - λον, βαϊ βει - λον.

Ου - τε ελ - πι - ζα πο - τι

⁷ v. *Patrium Curmen...*, p. 315.

ου - τ'ελ - πι - ζω ν'α - να - σα - ω
 ειν' το ι - διο να θα - ρρω
 πως α - ρα - πην θα λεν - κα - ω
 βαϊ βει - λου βαϊ βει - λον, βει - λου
 βαϊ βει - λον, βαϊ βαϊ θα - ι βει -
 λον, βαϊ βει - λον, βει - λον, βαϊ βει - λον.
 Δεν τε - λιο - νει μα πλη - γη
 και την δι - α - δε - λον
 τα - αλ - λαις. και σαν παν - σον η μ -
 κρασι αρ - λι - υουν η πιο με -
 γαλ - λαι βαϊ βει - λου βαϊ βει - λον βει - λον

βαί βῦ - λον, βαί βαί βα - ἰ βῆι - λον
 βαί βῦ - λον, βῦ - λον, βαί βῆι - λον
 Δεν ἡ - ξυ - ρω τι ὄσα λοι
 εἰ το χει - ρον να προ-βαί - νω
 εἰ - ναι κί - αλ λοι ὄν - στυ - λεις
 μα ε - γω τους ν - κρο-βαί - νω
 βαί βῆι - λου βαί βῆι - λουβῦ - λον, βαί
 βῆι - λον, βα ἰ, βαί, βαί βῆι - λον, βαί
 βῆι - λον, βῆι - λον, βαί βῆι - λον

Iată și textul grecesc:

Τί μεγάλη συμφορά, τί ἡμέρα, τί εἰδήσεις,
 Πρέπει πιά νά μέ θρηνηῖ καὶ ἀνατολή καὶ δύσεις.
 Βαί βεῖλου, βαί βεῖλου, βεῖλου, βαί βεῖλου, βαί, βαί.

Οὔτε ἐλπίζα ποτέ, οὔτ' ἐλπίζω ν' ἀνασάνω
 Εἶν' τό ἴδιο νά θαρρῶ, πῶς ἀράπην θάλευκάνω.
 Βαί βεῖλου, βαί βεῖλου...

Δὲν τελιόνει μιά πληγή και τὴν διαδέχοντα ἄλλαις
Και σὺν παύσουν οἱ μιχαῖς, ἀρχίνουν οἱ πῖο μεγάλαις
Βαῖ βεῖλου, βαῖ βεῖλου . . .

Δὲν ἤξεέρω τι δηλοῖ, εἰς τὸ χεῖρον νά προβαίνω,
Εἶναι κι' ἄλλα δυστυχεῖς, μὰ ἐγὼ τοὺς ὑπερβαίνω.
Βαῖ βεῖλου, βαῖ βεῖλου . . .

Dăm și traducerea românească: ⁸

BESTE

Modul Nisaburek, ritmul Sofian

Ce mare nenorocire, ce zi, ce jale!
Trebuie să mă jelească și răsăritul și apusul!
Vai veilu, hai veilu . . . ⁹

N-am crezut vreodată, nici nu cred că voi mai revenia;
Este același lucru ca și cum ași face alb pe un harap
Vai veilu, vai veilu . . .

Nu se sfirșește o rană și o urmează altele;
Iar dacă încetează cele mici, încep altele mai mari.
Vai veilu, vai veilu . . .

Nu știu ce înseamnă că merg spre mai rău!
Sint și alți nenorociți, însă eu li întrec.
Vai veilu, vai veilu.

După cum se vede, textul grecesc este alcătuit din strofe de câte două versuri, fiecare dintre acestea avînd cîte 15 silabe, cu cezura după a șaptea silabă. Avem de-a face, prin urmare, cu versul « politic », alcătuit însă din 2 emistihuri de 7 + 8 silabe, în loc de 8 + 7 silabe, cum se întîlnește de obicei. La Anton Pann am văzut că se succed versurile de 8 și 7 silabe, dintre care numai cele de 7 silabe rimează, ceea ce dovedește că sînt emistihuri, nu versuri.

Conținutul poetic al cîntecului grecesc este apropiat de cel al cîntecului lui Anton Pann. Acesta concentrează în primele trei strofe toate ideile textului grecesc, iar în restul strofelor dă frîu liber inspirației sale. În felul acesta, el ajunge la crearea unui cîntec nou. Nimic surprinzător, de altfel, întru cît se știe că a procedat la fel cu multe din cîntecele preluate, chiar și cu cele populare. Amintim, dintre acestea din urmă, cazul cîntecului *Mugur mugurel* la care nu ezită să înlătore versuri cu puternic conținut social ca:

Bate-i, Doamne, pe ciocoi,
Cum ne bat și ei pe noi

. . . . .

cu altele destul de siropoase, în care amestecă versuri amoroase.

În ce raporturi se găsesc cele două melodii? Procedînd ca în cazul cîntecului lui Anton Pann, se constată că forma cîntecului grecesc este AABCC AABCC DDEECC AABCC. Este o formă destul de regulată, spre deosebire de ce am constatat anterior la cîntecul lui Pann. Comparînd frazele celor două cîntece însemnate cu aceleași litere — care sînt în număr de cinci: A B C D E — se constată că sînt alcătuite aproape din aceeași substanță melodică, ceea ce dovedește înrudirea dintre ele. În afară de acestea, cîntecul lui Anton Pann folosește încă alte cinci fraze absolut noi și într-o succesiune destul de liberă. Dacă avem în vedere acest lucru și dacă ținem seama că nici cele cinci fraze comune nu sînt absolut identice, ci uneori variante mai îndepărtate — nu pînă într-atît însă încît să nu le recunoaștem ca atare — nu putem concluda altfel decît că autorul *Spitalului Amurului* și-a luat deplină libertate și din punct de vedere muzical.

⁸ La traducerea prezentului text am fost ajutat de tov. G. Marcu cercetător la Institutul de Folclor, iar verificarea a făcut-o tov. Maria Marinescu-Himiu, lector la catedra de limba și literatura elină de la Facultatea de Filologie din București.

⁹ *Veilu* este, probabil, interjecție turcească, arabă sau persană; nu i-am găsit încă înțelesul.

Din cele de pînă acum reiese clar că Anton Pann și-a luat cîntecul său după cîntecul grecesc « Timigali simfora », pe care l-a dezvoltat atît poetic cît și melodic. Întrebarea care se pune este: a cunoscut el cîntecul grecesc și mai înainte de apariția publicației Pandora¹⁰ sau numai din această publicație? Se pune această întrebare cu atît mai mult cu cît el menționează numai titlul cîntării nu și al publicației. Același lucru îl face, pentru aceeași cîntare, și G. Ucenescu, fost elev al lui Anton Pann, deși în alte cazuri — de exemplu al *cinturilor* nr. 177 și 178 din manuscrisul său¹¹, care corespund cu numerele 96 și 101 din colecția lui Anton Pann — indică publicația, nu cîntecul, arătînd că melodiile sînt luate « din Everpion ». Acest considerent, cît și acela că în Principate au circulat diferite manuscrise cu cîntări profane grecești încă din secolul al XVIII-lea, cum dovedește manuscrisul grecesc nr. 925 (Bibl. Acad. R.P.R.), ne-au făcut să credem că multe dintre cîntecele grecești care au apărut în publicațiile amintite au circulat, înainte de tipărirea lor, prin diferite manuscrise, așa cum s-a întîmplat și cu multe din cîntecele lui Anton Pann.

Pînă de curînd, nu cunoșteam variante mai vechi decît anul apariției colecției Pandora, întrucît cele menționate de G. Breazul sînt scrise după apariția acestei publicații¹². Cercetînd cu atenție manuscrisele grecești de la biblioteca Academiei R.P.R., am găsit în sfîrșit unul care conține și cîntecul nostru. Este vorba de manuscrisul 784, care cuprinde, după cum se arată la început, « Poezii și cîntece lirice ale arhon postelnicului Gheorghiu Șuțu, puse pe note de Nikiforos din Hios, arhidiacon al Antiohiei ». Notajia este în vechea scriere bizantină, anterioară « reformei » lui Hrisant de Madit, Grigorie Lampadarul și Hurmuz Hartofilax care a avut loc la Constantinopol în anul 1814. Dat fiind faptul că această reformă a fost imediat îmbrățișată cu căldură, răspîndindu-se repede peste tot unde cultura grecească domina, se poate afirma că manuscrisul n-a putut fi scris în nici un caz mai tîrziu de anul 1820. Dăm începutul acestui cîntec, în notația originală (Facsimil ms. 784).

La f° 189 v a manuscrisului aflăm același cîntec — scris după cît se pare de aceeași mină — dar în notația lui Hrisant. Cîntecul nu este terminat, lipsindu-i textul, iar către sfîrșit unele semne timporale și consonantice. Așa dar, presupunerea noastră cum că Anton Pann ar fi putut cunoaște varianta grecească înainte de a apărea Pandora se confirmă.

De altfel, pentru cunoașterea încă din tinerețe a acestui cîntec pledează și ceea ce se știe despre epoca în care și-a petrecut tinerețea Anton Pann. Pe timpul domniei lui Caragea, și chiar mai apoi, cîntăreții bisericești, care pe lingă cunoștințe mai posedau și voci frumoase, erau foarte bine apreciați, ba chiar căuțați de către boieri, și aceasta nu numai pentru cîntările bisericești ci și pentru cele lumești. Era doar vremea pretercerilor nesfîrșite și a serenadelor, așa cum arată Nicolae Filimon¹³ și Ion Ghica¹⁴. Fiind pe atunci la modă cîntecele grecești și turcești « nu numai în saloanele boierești dar și în celelalte straturi sociale bucureștene — după cum spune Nicolae Cartoian¹⁵ — cine putea să cunoască și să cînte mai bine aceste cîntece decît dascălii de biserică? Datorită artei lor, ei puteau nu numai să descifreze și să învețe cîntecele care circulau prin diferite manuscrise, dar posedau și « proforau » și « ifosul de Țarigrad ».

Există mărturiile cum că unii boieri își aveau cîntăreții lor personali. Ion Ghica spune că Grigore Ghica, auzînd cîntînd pe Nicolae Alexandrescu. « l-a luat în casă, îl plimba cu dînsul noaptea în butcă dinainte, de-i cînta cîntece de lume »¹⁶.

Un alt caz. Un dascăl de biserică din București înseamnă într-un manuscris al său, la anul 1816 că a « început a cînta lui Mihai, *cîntărețul* clucerului Haralambie »¹⁷. După cum se vede, Mihai neputînd învăța singur cîntările, pentru a-și mulțumi stăpînului, merge ca să învețe cîntecele la modă de la un dascăl de biserică.

Așa petrecîndu-se lucrurile către sfîrșitul domniei lui Caragea, precum și mai tîrziu, ne putem închipui cît de mult era căutat Anton Pann, del puțin de către tineretul petrecăreț al vremii, nu numai pentru firea-i veselă și pentru vocea minunată pe care o avea, dar și pentru că putea să cînte tot ce se cerea — ca unul ce știa atît grecește cît și turcește — și se putea acompaña singur

¹⁰ G. Breazul menționează încă două publicații de cîntece de lume grecești: *Euterpe*, apărută în anul 1830 și *Armonia* apărută în anul 1848 (v. Op. cit., 309).

¹¹ Este vorba de manuscrisul 3497 din Biblioteca Academiei R.P.R., intitulat « Carte de cînturi cu note de psaltichie scrise de G. Ucenescu, student al domnului Anton Pann, la 1852 ».

¹² G. Breazul menționează alte trei variante, dintre care două se găsesc în biblioteca proprie iar a treia în ms 3244 de la Biblioteca Academiei R.P.R. (v. *Patrium Carmen*, p. 332).

¹³ *Ciocoiți vechii și noi*. E.S.P.L.A., București, 1950, p. 95-96.

¹⁴ v. *Scrisori alese* E.S.P.L.A., București 1950, p. 66-67 și 75-76.

¹⁵ v. *Contribuțiuni privitoare la originile lirice românești*. Extras din « Revista Filologică » An. I (1927). Cernăuți, 427, p. 195.

¹⁶ v. Op. cit., p. 75.

¹⁷ v. N. Cartoian, Op.cit., p. 190

Handwritten musical notation in a medieval script, featuring square neumes on a four-line red staff. The notation is arranged in several systems, each consisting of a line of neumes followed by a line of Latin text. The text includes phrases such as "Deus", "Pater", "Noster", "Agnus Dei", and "Kyrie Eleison". The script is a form of Gothic or Carolingian minuscule, and the overall appearance is that of a liturgical manuscript page.

la chitară. Ioan Ghica ne spune chiar că «Anton Pann, Nănescu și Chiossea-fiul erau veselia grădinilor lui Deșliu, Pană Breslea și lui Giafer», și că «Iancu al Ralișii Muruzoaii, Bărbucică al Tișii Văcăreschii, frații Bărcănești, Costache Facă și alți tineri din lumea mare nu putea fără dinșii»¹⁸. Mișcându-se în acest mediu, se înțelege că Anton Pann era nevoit să cunoască tot ce se cerea, printre care și cîntecul pe care l-am amintit.

Este greu de spus cînd se va fi apucat el să amplifice textul. Dacă socotim însă că acesta reflectă simțimintele sale, că este legat de un anumit moment din viața lui, înclinăm, să credem că l-a «compus» după 1838, cînd și-a pierdut mama. De reținut că un an mai înainte se despărțise de cea de a doua soție a sa, așa încît starea lui sufletească l-a putut împinge la dezvoltarea lirică a acestui cîntec grecesc, ca și ă melodiei.

✱ După ce am arătat de unde a luat Anton Pann melodia și textul cîntecului *Vai ce ceas, ce zi, ce jale!* și cam de cînd le cunoștea, să urmărim care este originea acestei melodii. Pentru aceasta, să vedem o altă melodie:

In original cu finata in 12

¹⁸ v. Op. cit., p. 78.

Forma acestei melodii este, dacă însemnăm ca mai sus, ABC DEC. Avem, așa dar, cinci fraze muzicale diferite, pe care le-am însemnat cu aceleași cinci litere prime ale alfabetului, întrucât sînt alcătuite din aceeași substanță melodică din care sînt alcătuite și frazele melodice corespunzătoare din cîntecele precedente. Apropierea este mai mare de melodia grecească decît de cea a lui Anton Pann, fiind alcătuită din aceleași cinci fraze melodice. Singura deosebire pe care o găsim este că melodia grecească se întinde pe patru strofe — primele două fiind absolut identice cu ultima din punct de vedere muzical — pe cînd aceasta din urmă este mai scurtă, nerăpetîndu-se nici o parte. Dacă am așeza paralele cele două melodii, am vedea că deosebiriile dintre ele sînt minime.

Nu putem spune același lucru, dacă comparăm aceste două melodii cu cea a lui Anton Pann, cu toate că G. Ucenescu afirmă că traducerea a fost făcută «întocma» după cîntecul grecesc. Cu toate acestea, înrudirea dintre cele trei melodii este incontestabilă.

Să vedem ce este cu această melodie, de unde vine.

În ședința din 20 noiembrie 1909, T. T. Burada a prezentat Academiei o comunicare intitulată: *Scrierile muzicale ale lui Dimitrie Cantemir, domnitorul Moldovei*. În această comunicare, el a arătat, bazat pe un bogat material documentar că într-adevăr Dimitrie Cantemir a fost și muzicant, atît teoretician cît și compozitor. Desigur că acest lucru se știa din însăși scrierile sale, dar nici un român pînă la Burada nu a văzut nici tratatul muzical pe care învățatul domn al Moldovei l-a scris în limba turcă, și nici melodiile pe care el le-a compus.

Aflîndu-se în posesia a o serie de informații asupra melodiilor lui Cantemir, Burada s-a străduit și a strîns unele din aceste melodii de prin diferite publicații — dintre care unele apărute în prima jumătate a secolului al XVIII-lea — iar pe altele le-a cules de la lăutarii turci din Vilaetele Khodavendikiar și Kodgialî din Asia — după cum arată — care le păstrau sub denumirea de *Cañtemir-oglu*.

Burada publică în totul 17 melodii, printre care și cea de mai sus. Titlul este: «*Beste* scris în modul Nişaburek, ritmul Muhammes»¹⁹. După cum se vede, cu excepția denumirii ritmului, melodia publicată de Burada poartă același titlu ca și cea grecească: amîndouă sînt *bestele* — adică romanțe — în modul *nişaburek*.

Dar dacă din punct de vedere muzical ultimile două melodii — adică cea grecească și a lui Cantemir — sînt foarte apropiate, din punct de vedere al textului — pentru că și melodia lui Cantemir are text turcesc — nu există nici o apropiere între ele. Pentru a se vedea clar acest lucru, dăm, după Burada, traducerea romînească a textului turc cules de el²⁰.

Acea care-mi atrage inima e veselă, elegantă și ingenioasă,
 Chiparosul meu! Cocheta mea! vină iubita mea,
 Vină secretul inimii mele.
 Cu ochii săi, ea își exprima secretele inimii sale,
 Fără scris și fără vreun cuvînt.

Acest text dovedește odată mai mult că Anton Pann a avut ca sursă de inspirație cîntecul grecesc, nu pe cel turcesc, deși n-ar fi exclus să fi auzit melodia și cu textul turcesc, cîntat fie de muzi-

¹⁹ v. T.T. Burada, Op. cit., p. 32.

²⁰ Idem, ibidem, p. 35.

canți turci veniți la București, fie de lăutari români care au mers și au cîntat la Constantinopol. Există doar mărturia cum că «cei mai buni scripcari» ce existau la Constantinopol, în jurul anului 1800, erau «țigani din România». ²¹

Desigur că stabilirea sursei de inspirație a lui Anton Pann, pentru cîntecul *Vai ce ceas, ce zi, ce jale!* este de importanță indiscutabilă. Dar de importanță și mai mare este stabilirea originii melodiei acestui cîntec: ea este creație a lui Dimitrie Canțemir, scrisă probabil în primii ani ai secolului al XVIII-lea. Din tot ce a scris acest prim compozitor român, numai două melodii s-au cîntat în mod sigur la București: cea de care ne-am ocupat și *Aria Dervișilor* ²². Aceea care a circulat însă mai mult la noi este, totuși, melodia de care ne-am ocupat.

Am prezentat un cîntec din colecția lui Anton Pann cu toate problemele ce ni le-a ridicat. Pornind de la el, am străbătut înapoi un secol și jumătate, ajungînd la Dimitrie Canțemir. Pînă acum aveam cunoștință cu toții de diferitele scrieri muzicale ale acestui învățat domnitor moldovean, fără să știm însă că unele dintre melodiile lui create pentru turci pe cînd se afla la Constantinopol s-au bucurat de circulație destul de mare la noi.

Socotim că prin prezentarea acestui cîntec, am contribuit nu numai la cunoașterea acestei probleme, ci și a unei perioade culturale a poporului nostru puțin cercetată.

G.H. CIOBANU

ПЕСНЯ Д. КАНТЕМИРА В СБОРНИКЕ АНТОНА ПАННА.

В сборнике Антона Панна «Светские песни» есть песня совсем необычного диапазона для румынского музыкального творчества. В оригинальном документе сказано что «она сложена по греческой «Тимигали Симфора». Такую же песню мы находим в сборнике «Пандора», содержащем греческие светские песни, появившиеся в Константинополе в 1843 году.

Сравнительный анализ этих двух песен выявляет их бесспорную родственность, хотя песня Антона Панна как музыкально, так и поэтически гораздо более развита.

Наличие в библиотеке Академии Наук РНР рукописей греческих песен, бытовавших в Валахии в первых годах прошлого столетия, выдвигает вопрос о том, была ли известна греческая песня только из вышеупомянутого сборника или еще раньше. Тот факт, что эта песня была найдена в более ранней рукописной записи, чем имевшая место в Константинополе в 1814 году реформа Крисанта де Мадит и его сотрудников, ведет к заключению, что Антон Пани мог действительно знать эту песню еще до выхода в свет «Пандоры».

Дальнейшее исследование ведет к констатации, что мелодия является оригинальным сочинением Димитрия Кантемира, бывшего правителя Молдовы (1710—1711), написавшего трактат о турецкой музыке и сочинившего многочисленные мелодии в свою бытность в 1693—1710 гг. заложником в Константинополе. Отсюда заключение о румынском, а не греческом происхождении мелодии Антона Панна.

A SONG BY DIMITRIE CANTEMIR IN ANTON PANN'S COLLECTION

Anton Pann's collection *Cîntece de lume* (Secular Songs) contains one particular song of unusual length in Roumanian musical creation. The original edition begins with the statement that the tune reproduces «the Greek song Timigali simfora». This song can be found in the *Pandora* collection of Greek secular songs, published in Constantinople in 1843.

The comparison of these two songs proves an undeniable kinship between them, although Anton Pann's version is much more developed, both musically and poetically.

The existence in the Library of the R.P.R. Academy of some manuscripts containing Greek songs which have circulated in Wallachia about the year 1800, raises the following problem: Had

²¹ v. N. Bănescu, *Viața și opera lui Daniel (Dimitrie) Philippide*. Cartea sa despre pămîntul românesc (Leipzig 1816), București, Cartea Românească, 1924, p. 164.

²² v. Fr. J. Sulzer, op. cit. vol. II Tabela II, mel. nr. 1 — Vezi și G. Breazu, *Istoria muzicii românești*, p. 91.

Anton Pann been inspired by the song when it was printed in the above publication or had the poet known it before this issue? The discovery of this song in a manuscript, with the notation in use before Chrisant de Madit and his assistants' reform (which took place in Constantinople in 1814), leads one to surmise that Anton Pann could have known the song before its publication in *Pandora*.

The research-work has furthermore proved that the melody is the genuine creation of Dimitrie Cantemir, prince of Moldavia (1710—1711), who wrote a treatise on Turkish music as well as a large number of tunes during his stay as a hostage in Constantinople, from 1693 to 1710. This fact establishes that the origin of Anton Pann's melody is not Greek, but Roumanian.